

Bilgi'den Kudret'e, Kudret'ten Tahakküm'e

Durmuş Hocaoğlu

Türkiye Günlüğü, ISSN 1300-2767., Sayı: 88., Bahar 2007., Ankara., ss.112-128

Durmuş Hocaoğlu, *Türkiye Günlüğü* Makale Sıra No: 21

Bibliyografya Künyesi:

- Hocaoğlu, Durmuş., “Bilgi'den Kudret'e, Kudret'ten Tahakküm'e”, *Türkiye Günlüğü*, ISSN 1300-2767., Sayı: 88., Bahar 2007., Ankara., ss.112-128 (17 sayfa), *Türkiye Günlüğü* Dosya Başlığı: “Milliyetçilik Problemleri: Tartışmak İçin mi? Bölünmek İçin mi?”

İstatistikî Bilgiler:

Sayfa: 17; Kelime: 7.680; Krk. (Dipnotlar dâhil): Boşluksuz: 52.680; Boşluklu: 60.670

Türkiye Günlüğü

Matbû metni tarayarak dönüştüren ve düzenleyen: Timur Kumbar

Redaksiyon: Durmuş Hocaoğlu

Haziran 2007

Bilgi'den Kudret'e, Kudret'ten Tahakküm'e

"De ki: Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"
(Qul hel yestewellezîne ya'lemûne
we'llezîne lâ ya'lemûn)

(Kur'ân: Zümer; XXXIX/9)

"Dünyaya hâkim olmak ve onu idâre
etmek için, pek çok fazîlet, akıl ve bilgi
lâzımdır

(Yûsuf Has Hâcib., Kutadgu Bilik., Beyit: 28)

"Bilgi, Kudret'tir"

(Scientia Potestas Est)

Francis Bacon

Bilgi ve Kudret; Transandantal Bilim, Enstrümantal Bilim

Bilgi'nin ve kısaca, *bilginin sistematikleştirilmesi* olarak tanımlayabileceğimiz Bilim'in, birbirini tamamlayan iki ayrı veçhesinden birisi saf bilme, "sırf ve yalnız bilgi için bilgi, hakîkati aramak için bilgi" ve diğeri ise "iktidar aracı olarak bilgi" dir. Burada kullanmış olduğumuz "iktidar" terimi siyasî anlamda iktidarı da ihtivâ etmekle beraber, bu, dar kontekstteki anlamı olup, daha şumullü bir felsefî anlam olarak, *insanın – canlı ve cansız tabiat da dahil olmak üzere – kendi dışında olan herşeye hükmetmesini işâret* etmektedir. Bunlardan birincisine, bu satırların yazarı "transandantal bilgi ve bilim", ikincisine de "enstrümantal bilgi ve bilim" tâbir etmektedir.¹

Transandantal Bilgi ve Bilim, asıl olarak, hakîkati, sâdece ve yalnız hakîkati araştırmaya yönelmesi, diğeri bir ifâdeyle, ne kadar ulvî, ne kadar yüce olursa olsun, kendi dışında başka hiçbir gayeye yönelmeden, kendi gayesini kendi içinde taşıması bakımından, Felsefe'den başkası değildir; bu bakımdan, başka herhangi bir gaye ile değil de sâdece ve yalnız hakîkate vâsıl olmak gayesi ile bilim çalışması yapan bir bilim adamı da, gerçekte – ve çoğunlukla felsefe yaptığını bilmeden – felsefe yapmaktadır ve kendisi de – kezâ, filozof olduğunu bilmeden – bir filozof olmaktadır. Kadîm filozofların hemen ekseriyeti transandantal bilgiyi yüceltmiş ve bilginin bir başka şeyin vâsıtası haline dönüştürülmesini aşağılayıcı bir eylem, olarak kabûl ve çok kereler de takbîh etmişlerdir. Nitekim, Aristo, bilimleri tasnif ederken, yönetici bilimlerin yönetilen bilimlere göre da-

Durmuş Hocaoğlu*

* Dr. Hocaoğlu, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde öğretim üyesidir.

1- Durmuş Hocaoğlu., "Yirmibirinci Yüzyıl Felsefesi İçin Temel Bir Problem Alanı: İnsan ve Tabiat"., 21. Yüzyılda Türkiye'de Sosyal Bilimler ve Toplum Sorunları Sempozyumu, Bildiriler Kitabı., ISBN 975-00-888-0-8., Ankara., Mart 2006., s.94 v.dv.: "Modernite ve Bilim'in Araçsallaştırması"

ha "özgür" olduğunu belirtmektedir.² Platon ise, ilk defa para karşılığı felsefe öğreten Sofistleri yerden vurmuş, Whitehead tarafından "bütün felsefe tarihinin kendisine düşülen bir dipnottan ibaret olduğu" ilân edilen bu büyük düşünür, felsefeyi sırf felsefe için yapanları onun öz evlatları ve onu bir geçim aracına dönüştüren Sofistleri ise, isimlerini açıkça zikretmeden, "felsefenin piçleri" olarak nitelendirmiştir.³ Gerek Batı'da ve gerekse de Doğu'da dinî ilimlerin, ilimlerin kategorik tasnifinde en başta bulunmasının sebebi de budur; çünkü bunlar en saf hakîkate götüren bilimlerdir.⁴

2- *"Nasıl ki bir başkasının amacı için değil kendi amacı için var olan insana özgür insan diyorsak, aynı şekilde bu bilimi biricik özgür bilim olarak aramaktayız. Çünkü yalnızca o, kendi amacı için vardır."* [Aristoteles., *Metafizik.*, I. Kitap., 982.b25. (Ahmet Arslan çevirisi., Ege Üniversitesi Yayınları, No: 36., İzmir, 1985, s.88)]

3- Platon., *Devlet*: 535.c [Bkz.: Eflatun., *Devlet*, Çevirenler: Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cımcıoğlu., Remzi Kitabevi Yayınları., Dördüncü Baskı., İstanbul, 1980., s.219]

4- Burada küçük bir dipnotla da olsa, dikkat çekilmesi gerekli olan bir mühim, bir husus, "Teoloji" (Theos-Logos: Tanrı Bilimi) kavramının Hristiyanî bir kavram olup İslâmî tam bir karşılığının bulunmadığıdır. Çünkü Teoloji, Teslis dolayısıyla Hristiyanlık için giderilmesi gereken sancılı, 'ambiguos' bir alan olan "Tanrı'nın Mâhiyeti" problemini etüd eder ve Kristoloji (İsâ İlmi) ile de bağlantılıdır. Her ne kadar geniş kontekstte *Tanrı olgusunu bütün yönleriyle ele alan, Tanrı'nın şeyler, varlık, âlem ile olan münâsebetlerini sistematik olarak etüd eden, hâsılı, Tanrı ve Din ile alakalı doktrin* anlamında kullanılmakta ise de [Bkz.: msl.: A. Güçlü; E. Uzun; S. Uzun; Ü. H. Yolsal., "Tanrıbilim", *Felsefe Sözlüğü.*, Bilim ve Sanat Yayınları., İkinci Basım, Ankara, 2003., ISBN 975-7298-45-X., s.1381], esas olarak, Hristiyan dinindeki Teslis'in ve onun rüknü ve şartı olan "Baba Tanrı" ve "beden" (flesh) sâhibi olarak Arz'da görünen "Oğul Tanrı" kavramlarını yerli yerine oturtmaya çalışmanın zorlayıcı bir neticesi olarak ve ilk defa Athanasius ve Gregory Nazianzen gibi Yunan Babaları ile ortaya çıkmış olup [D. S. Adam., "Theology", I. Definition.,

Ancak, bütün bunlara karşılık, bilginin insan hayatının pratiğinde çok önemli bir

Encyclopaedia of Religion and Ethics., Third Impression, 1953., Vol.12, p.293b.], ancak XIII. yüzyılda ve Petrus Abelardus'un büyük katkılarıyla sistematik bir mâhiyet kazanmıştır [Bkz.: Edouard Jeuneau., *Ortaçağ Felsefesi (La Philosophie Médiévale).*, Çev. Betül Çotıksökne., İletişim yayınları., ISBN 975-470-665-4., İstanbul, 1998., s.73]. İmdi bu kavramın tam bir İslâmî karşılığının bulunamayacağını belirtmiştik; çünkü, kısaca söylendikte, Tanrı tanımlanamaz, zîra, tanımlama sınırlandırma demektir; sınırlandırılan şey ise Tanrı olamaz; kezâ, Tanrı "bütün yönleriyle" bilinemez, zîra O'nun bütün yönlerini bilmek için O'nun gibi, yâni Tanrı ile eşdeğer olmaklık icap eder ki bu da muhâldir ve yine bu, Tanrı'yı "şeyleştirmek" de demektir ki bu da saf bir "Bir Tanrı" itikadı için bir nâkisedir. Bunlara binâen, İslâm, "çok büyük ve müteâl" (transandantal, aşkın;) olması hasebiyle sâdece kendi zâtınca bilinen ve kendi dışındaki herşeye ve dolayısıyla insana da mâhiyeti - "ne idiği", "nasıl bir şey idiği" - kapalı olan Tanrı'nın [Kur'ân., Ra'd: XIII/9] "nesneleştirme"yi kabûl edemez: Tanrı'nın varlığı ve birliği, isimleri ve sıfatları (kısmen) bilinebilir; ama "ne idiği", "nasıl bir şey idiği" asla. Bu sebeple "Tanrı nedir" sorusu absürddür. Buna mukabil aynı soru Hristianik'ta, Teslis dolayısıyla bir zarûret olmaktadır; çünkü Teslis - her ne kadar Teslis (Trinity) "üç ayrı ilâh" (Tritheism) demek değilse de - bir yandan insanın tanrılaştırılmasını (te'lih, deification) ve diğer yandan da Tanrı'nın insansılaştırılmasını (antropomorfizm) ihtivâ etmektedir ve bu da her iki din arasındaki temelli farklardan birisi olup, bunun bir uzantısı olarak, meselâ Oğul Tanrı İsâ'nın beden olarak doğumlu olması sebebiyle "Theogonus" (tanrıdoğum) ve O'nu doğurması ahsebiyle Merzem'e izafe edilen "Theotokos" (Tanrıdoğuran) gibi kavramlar da, Allah'a bunların isnâdını kesen bir dil ile reddeden [Kur'ân., İhlâs: CXII/3] İslâm'da gayri meşrû ve en ağır küfür mâhiyetindedir. Bu noktada, "İlk Felsefe" (Felsefe-i Ülä; Prima Philosophia) ve aynı zamanda, sonradan Aristo'ya izâfe edilen ve Descartes'da yeniden dirilen şekliyle Metaphysica'nın karşılığı olan "İlâhiyat"ın "Dinî İlimler" kontekstinde ve Teoloji muâdili kullanılması, teknik bakımdan bir "yanlış kavramlandırma" (misconception) örneğidir.

yeri ve değerinin bulunduğu da reddedilmesi mümkün olmayan bir başka gerçekliktir; çünkü insan sâdece ve yalnız bir "bilen özne", bir mücerret sâf ruh, Descartes felsefesinin tâbiriyle bir hâlis "Res Cogitans" değildir, O'nun aynı zamanda bir bedeni, maddesi, yâni "Res Extansa" yanı da vardır ki bu ise, dünya ve dünyevî hayat demektir. İşte bilimin ve bilimsel bilginin insan için hayâtî önemi de burada ortaya çıkmaktadır: İnsan yalnız bir bilen özne değil, aynı zamanda bir "eyleyen özne"dir ve ihtiyaçlar ile donatılmıştır. Üexküll'ün terimleriyle söyleyecek olursak insan da hayvan ve hattâ bitki gibi, dışına çıkamadığı ve "beslenme", "korunma" ve "üreme"den mürekkep "Fonksiyon Çemberleri"ne tâbîdir.⁵ Fakat insanın hayvandan ayrıldığı nokta, tabiat ile uyum sağlamasının ötesine geçerek O'na hükmetmesi ve onu değiştirebilmesidir. Yâni Scheler'in tabiriyle, hayvanın sâdece bir çevresi olmasına karşılık insanın bir dünyası vardır: O, bir dünya kurar; fakat dünya kurmak ise, O'nu değiştirmek demektir ve bu da ancak bilgi ile olur. Beri yandan, insan muhteristir ve Hegelian bir ifâdeyle, ihtiras tarihin motorudur. Filhakîka, Hegel, İhtiras'ı İnsanlık için bir zarûret olarak görür ve onu "insanın kendindeki tüm ferdiyet, sâhip olduğu ve olabileceği bütün başka ilgiler ve gayeleri bir kenara bırakarak damarlarındaki bütün istekle kendisini belirli bir komuya adadığı, bu gaye üzerinde bütün ihtiyaç ve güçlerini yoğunlaştırdığı zamanki ilgi" şeklinde tanımlar;⁶ bilhassa içtimâî tabakalanmada en üst sıraya yerleştirdiği "kahraman" için, İhtiras'ın benliklerinin enerjisi olduğunu belirtir⁷ ve fakat aynı zamanda İhtiras'ı, "insanın değerli bir şey yaratmasının şartıdır, ahlâk dışı değildir⁸ diyerek ahlâken de ib-

râ eder ve, hiçbir yüce şeyin, ihtiras olmadan gerçekleştirilemeyeceğini söyler: Tarih, ilerlemek için ihtirasa muhtaçtır.

İmdi: İhtiras sâhip olmak ve hükmetmek motivasyonudur ve sâhip olmak ve hükmetmek de yine ancak bilgi ile olabilir. Şu hâlde insanın dünya kurması, verilen çevreyi değiştirerek, onu, insanın ürünü olan bir varlık alanına, çıplak bir "tabii (fizikî) alan"dan bir "insânî varlık alanı"na – diğer bir ifâdeyle "kültür alanı"na - dönüştürmesi ve hükmetmesi için araç fonksiyonu ifâ edecek olan bir bilginin gerekliliğinin, yâni enstrümantal bilginin meşrûiyeti de kabûl edilmiş olacaktır ki burada birbirini bütünleyen önemli bir problem alanı kümesi olarak "ahlâk" ve "meşrûiyet" ile karşılaşmaktayız. Soruyu, bilgiyi bir enstrüman olarak kullanmak sûretiyle insanın kendi dışına – tabiata ve diğer insanlara – hükmetmesinin ahlâkîliğinin ve meşrûiyetinin kaynağına götürerek ele almak gerekir. Sağlıklı bir ahlâkî duruşun, bu meşrûiyeti, bilginin yöneleği hedef ve bu hedef ile te'sis edeceği münâsebet ile belirlemesi şarttır; yâni, bilginin bir enstrüman olarak kullanımının ahlâkîliği içten değil dıştandır; meşrûiyet onun kullanılışıyla ilgilidir ve bilginin hedefi ve te'sis edeceği münâsebet meşrû ise bir meşrûiyet doğacaktır aksi hâlde ise doğmayacaktır. Bu ise, meşrûiyetin transandantal ve metafizik bir kökende aranması ile kabildir; buna mukabil, meşrûiyetin referansı olarak bizzat İnsan'ın kendisini gösteren Hümanist ve/ya "Güç"ü gösteren Makyavelist paradigmalara yaslanmak, gerçek ahlâkîlik ile uzlaşmaz bir zıtlık içinde olmak demektir – bu noktada Hümanizm'in de bizzat "insan"ı mutlak bir referans alması hasebiyle Makyavelizm'i doğurduğuna dikkat edilmesi gerekir ki, meşrûiyetin aslî kaynağının "insan-üstü" ve "eşya-üstü" olanda, Metafizik'te aranmasının zarûreti de bundan kaynaklanmaktadır.

İmdi; bilginin ve hassaten bilimsel bilginin bu veçhesi en eski zamanlarda da bilin-

5- Bkz.: Takiyettin Mengüşoğlu., *İnsan Felsefesi*, Remzi Kitabevi Yayınları., İstanbul, 1988., s.33

6- Hegel., *Tarihte Akıl*, Çeviren: Önay Sezer., Kambalçı Yayınları., İstanbul 1995., s.86

7- Hegel., *Tarihte Akıl*, s.101

8- Hegel., *Tarihte Akıl*, s.102

mekte ve uygulanagelmektedir; nitekim, bir siyâset felsefesi eseri olduğu kadar, aynı zamanda bir siyâset ahlâkı eseri de olan Kutadgu Bilig’de Yûsuf Has Hâcib, bilime ve bilgeliğe (sophia; hikmet) büyük bir ehemmiyet atfetmekte, Devlet Başkanı’nda (Beğ’de) mutlaka bulunması gereken meziyetlerin en başında “bilgi”yi saymakta⁹ ve hattâ “Beğ” kelimesinin dahi “Bilig”den türediğini belirtmekte ve, “*Dünyaya hâkim olmak ve onu idâre etmek için, pek çok fazîlet, akıl ve bilgi lâzımdır*¹⁰ demektedir. Bilgi’nin tarihte de sâhip olduğu bu pratik ve pragmatik ehemmiyetine karşılık, bu ehemmiyetin sistematik bir nitelik ve belirleyicilik kazanması Modernite ile gerçekleşmiştir. Esâsen Modernite, bilimin enstrümanlaşmasının ve bir enstrüman olarak kullanılmasının bir ürünüdür; yâni Modernite’yi, “bilim yoluyla bir dünya inşâ etmek olarak” da tanımlayabilmek mümkündür. Zîra bilim, Modernite’nin gerçek kurucu elemanıdır.¹¹

9- Yusuf Has Hâcib., *Kutadgu Bilig, II (Çeviri)*, Çeviren: Reşid Rahmeti Arat., 3.baskı., Türk Tarih Kurumu Yayınları., Ankara 1985., Beyit: 951, 1953, 1954, 1955, 1956, 1964, 1967, 1968, 1970, 1994, 2168

10- *Kutadgu Bilik*, Beyit: 281

11- Modernite’nin hâla ve ısrarla Batı’nın üst-yapı kültür kurumlarının ve gardrop ve kuaför gibi gündelik yaşantı tarzlarının taklidi olarak anlaşılmaya devam edildiği ülkemizde, Modernite’nin – yâni bugünkü bilinen şekliyle Batı Medeniyeri’nin – asıl vasfının bu olduğuna dikkat çeken nâdir isimlerden birisi, Mümtaz Turhan, başeseri “Kültür Değişmeleri”nde “İlmin garp medeniyeti içinde, onun en esaslı bir unsuru olmak üzere oynadığı rol ve ehemmiyeti, muhtelif vesilelerle birçok ilim tarihçileri, filozoflar ve ilim adamları tarafından tebarüz ettirilmiştir.” dedikten sonra Haldane’in “Garp Medeniyetinde İlimin Mevkii” adlı makalesinden şı kısa paragrafı iktibas etmektedir: “...garp medeniyetinin esas itibarıyla ilme ve onun tatbikatına dayandığını söylemek doğru olur. Hattâ bu hükiim, 17 nci ve 18 inci asırlara kadar gittiğimiz takdirde bile doğrudur. İlim ve onun tatbikati, garp medeniyetini, geçmişin ve bugünün diğer bütün

Bilgi ve Kudret; Modernite

XVII. yüzyılın ik önemli filozofu, Descartes ve Bacon, felsefelerini, bilgiyi enstrümana dönüştürerek bu yolla bir dünya hâkimiyeti kurmaya yönelten en önemli iki filozoftur; öyle ki, felsefelerinin kalkış noktaları – diğer bir ifâdeyle Archimedes noktaları – ve yapıları radikal farklılıklar arzetsede de, onlara, “modernitenin kurucu babaları” nazarıyla bakmak hiç de yanlış bir nitelendirme olmayacaktır.

Tamâmiyle metafizik bir temelden kalkış yaparak şüpheli bilgiden kesin doğru bilgiye yönelen, dedüktif metodu kullanan ve bütün doğruları saf rasyonalist bir metolla akıldan istihrac etmeyi temel bir felsefi prensip olarak tercîh eden Descartes, asıl amacının, Metod Üzerine Konuşmalar’da açıkça, “*bilim yoluyla, tabiatın hâkim ve sahipleri oluna-bileceğini*” göstermek olduğunu belirttiği gibi,¹² bu fikirlerini La Dioptrique’in 7. ve 8. bölümlerinde de genişçe ele almıştır.¹³ Des-

medeniyetlerinden ayıran hususiyetlerin başında gelmektedir.” [Kültür Değişmeleri; Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik., M.E.B. Yayınları., 1000 Temel Eser Dizisi., Millî Eğitim Basımevi., İstanbul, 1969. Turhan’ın burada referans verdiği Haldane’in makalesini tam künyesi şöyledir: J. B. S. Haldane., The Place of Science in Western Civilization., Realist, Vol. 2, No.2, 1929]. Ayrıca, bu konuda, Haldane’den yirmüç yıl evvel kaleme alınmış ve artık klasikleşmiş olan şu mühim makale de şâyân-ı tavsiyedir: Thorstein Veblen., “The Place of Science in Modern Civilization”, *The American Journal of Sociology*, Vol. 11, No. 5., March 1906., pp.585-609.

12- Descartes., *Metod Üzerine Konuşma (Discours de La Méthode)*, Çeviren: Mehmet Karasan., M. E. B. Yay., 3ncü baskı., İstanbul, 1967., Altıncı Bölüm: s.64-65

13- Descartes., *La Dioptrique (1637)*, Un document produit en version numérique par Jean-Marie Tremblay., [http://www.uqac.quebec.ca/zone30/Classiques_des_sciences_sociales/classiques/Descartes/dioptrique/dioptrique.pdf], 28.09.2005

cartes'ın aksine, empirik bir temelden kalkış yapan ve indüktif metodu kullanan Francis Bacon ise, *Novum Organum*'da, benzer şekilde bir dünya hâkimiyeti kurmayı felsefesinin hedefi olarak seçmiştir. Nitekim, kitabın başlığı dahi filozofun gayesini açıkça ortaya sermeye kâfi olsa gerektir: "Tabiatın Yorumu ve İnsanın Krallığı Üzerine Aforizmalar" (*Aphorisms Concerning the Interpretation of Nature and the Kingdom of Man*).¹⁴ Şu hâlde, aralarındaki bütün felsefî farklılıklara rağmen, her iki filozofun da sonuç itibarıyla, bilimi dünya hâkimiyeti için araç olarak kullanmak istediklerini söyleyebiliriz ki bunu da ezümle şöyle formüleştirmek mümkündür: Bilgi kudrettir!¹⁵

Şu hâlde, artık şu felsefî prensibi vaz' edebiliriz:

1: Bir hâkimiyet nesnesine dönüştürmek istenen herhangi bir şey, önce bir bilgi nesnesine dönüştürülmelidir; çünkü, ilkin, bilinmeyen meçhûldür ve meçhûl olana da hükmedilemez ve ikincileyin, insanın "bilgi"den maâdâ bir güç kaynağı yoktur.

2: Ancak, hâkimiyet kurmak isteyen özne olarak insanın, hâkimiyet nesnesi üzerindeki hâkimiyetinin bir meşrûiyet senedi olmasıdır. Buna riâyet edilmemesi, "hâkimiyet"i aşan birşey, "tahakküm" olacaktır.

Modernite ve Tahakküm

I

Modernite ve Tabiat Üzerinde Tahakküm

Batı'da XVII. yüzyılda yeşeren bilim yoluyla dünya hâkimiyeti te'sis etme fikri, somutlaşarak hem insan-dışı canlı ve cansız dünyaya, fizikî-biyolojik varlık alanına ve hem de insan dünyasına yöneldi. Ne var ki bu yöneliş, Descartes'ın "meşrûiyet"i esas olan ve onu da "transandantal"a, metafizik bir kökene bağlayan felsefesine değil de Bacon'ın, bu seviyede bir meşrûiyet tasası çekmeyen, bir anlamda, gücünün yettiği yerde hak gördüğünü ve binâenaleyh Güç'ü kutsallaştıran felsefesine dayanmakla bir yandan Bilim'i enstümantalleştirirken diğer yandan da "hâkimiyet"i "tahakküm"e dönüştürdü.

Böylece, bilimin bir iktidar vâsıtası hâline dönüştürülmesiyle başlayan bu süreç, bir yandan birçok sâhada insanlık için reddi imkânsız olan faydalar te'min etmesine mukabil, diğer yandan da, bir tahakküm ideolojisine dönüşerek son derece ağır sonuçlar yaratan birtakım olumsuz gelişmelere yol açmıştır ki bunları ana hatlarıyla üç başlık altında toparlayabiliriz. :

1: Bilim'in iktidar için son derece etkili bir araç olduğunun keşfedilmesi ile, onun fevkalâde müessir bir silaha dönüştürülmesi, ilkin bizzat bilimin kendisi için ağır bir sonuç hâsıl etti: Modernite sürecinde transandantal niteliği sürekli değer kaybeden ve enstrümantal niteliği sürekli yükselen bilimin, bu hâliyle, saf bir hakikat araştırması olmak hüviyeti modernite öncesine nisbetle, süreklilik arzeden ciddî bir düşüş göstermiştir. Basit bir örnek olmak üzere, Nobel Fizik mükâfatlarının yirminci yüzyılın başından bu yana geçen süredeki - ilk Nobelli fizikçi Wilhelm Conrad Röntgen (1901)'den sonucusu olan John C. Mather ve George F. Smo-

14- Francis Bacon., *Novum Organum*., Bacon Selections., Edited by Matthew Thompson Mc Lure., Copyright 1928, by Charles Scribner's Sons

15- Bu konuda dikkat çekici bir makale olması hasebiyle, bkz.: José María Rodríguez García., "Scientia Potestas Est – Knowledge is Power: Francis Bacon to Michel Foucault", *Neohelicon*., ISSN 0324-4652 (Print) 1588-2810 (Online)., Volume 28, Number 1, January, 2001., pp.109-121

ot'a (2006) kadar - dağılımına bir göz atıldığında, saf bilim demek olan teorik fizikten tatbikî bilim ve bir bakıma da hattâ teknoloji demek olduğu dahi söylenebilecek konuların ön plana geçtiğini görmek bir fikir verebilir.¹⁶ Nitekim artık günümüzde, doğrudan maddî bir getirisi olmayan saf bilimlerin "piyasa" kıymeti – bu terimi kullanmanın yanlış olmadığını düşünüyorum – düşüşe geçtiği için araştırmalarda esas payı alanlar, ekonomik hâsılaya karttıkı sağlayan ve bilhassa silah endsütürsi ile doğrudan ya da dolaylı da olsa irtibatı olabilen enstrümantal bilimler olmuştur. Bu konuda, Alexander King'in şu cümleleri her ne kadar karşılıklı silahlanmanın çılgınlık boyutlarına vardığı Soğuk Savaş döneminde kaleme alınmışsa da günümüzde dahi hâla ehemmiyetini korumaya devam etmekte olduğundan şüphe duyulamaz:¹⁷

Askeri alanlardaki araştırmalar silahlanma yarışını tahrik eden ve bu yarışın ciddiyetini korumasını sağlayan sayısız si-

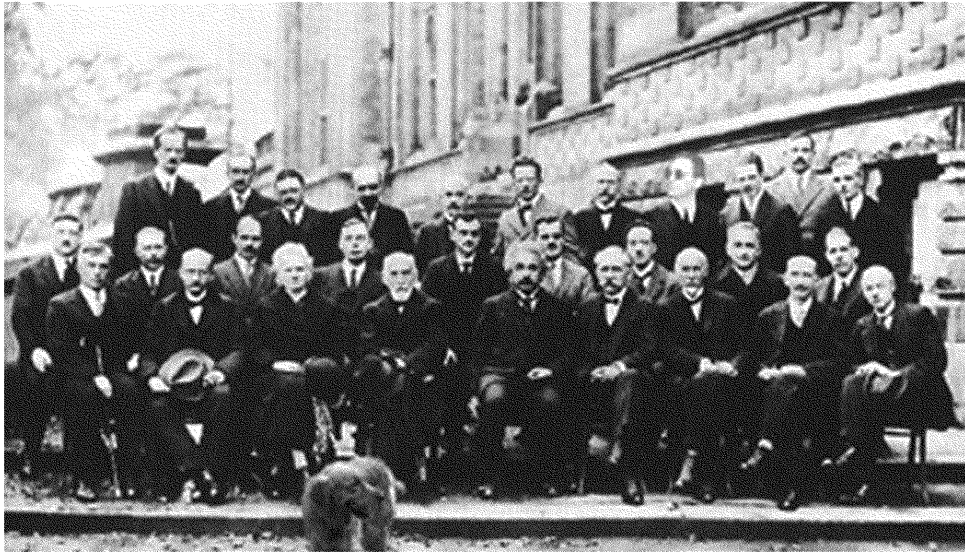
lah ve yüksek düzeyde gelişkin sistemler üretti. Bugünün Ar-Ge projeleri, teknolojik gelişkinliğin sırf donanım miktarından daha önemli olduğu silahlanmanın kızıştığı bir ortamda yarının ölümcül silahları haline gelmektedir. Sonsuz bir etki ve tepki zincirlemesi içerisinde süper güçlerden birinin silahlanmasındaki teknolojik ilerlemelere, öbür gücün vurucu kapasitesinde yapılan iyileştirmelerle karşılık verildi. Nitekim, askeri denge noktasının bulunabileceği ya da sağlanabileceği düşüncesinin bir safsatadan ibaret olduğunu kanıtlayan bir teknolojik karmaşıklık ve belirsizlik yarışı içerisinde teknolojik üstünlük iki süper gücün ana uğraşı haline geldi.

Hükümetlerin askeri araştırma ve geliştirme projelerine ayırdığı kaynak, bu faaliyetlerin en hızlı döneminde toplam Ar-Ge bütçelerinin büyük bir oranını oluşturuyordu; bu miktar Amerika Birleşik Devletleri ve SSCB örneğinde Ar-Ge bütçelerinin yarısından fazlaydı. Dahası, araştırmaların ürün çıktısı sivil sektörlerde çok daha büyüktür. Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI) 1970i yıl-

16- All Nobel Laureates in Physics., URL: [http://nobelprize.org/nobel_prizes/physics/laureates/] (15.01.2007). Gerçekten de, 1927 Kongresi'nde çekilen ve sonraları "Architects of Modern Physics" adıyla bilim tarihine kaydolmuş meşhur fotoğrafta bir araya gelen ve aralarında A. Einstein, M. Planck, M. Curie, H.A. Lorentz, A.H. Compton, L.V. de Broglie, N. Bohr, E. Schroedinger ve W.

Heisenberg gibi birinci sınıf dâhilerin de bulunduğu isimler âyarında saf bilim insanı artık pek yetişmemektedir.

17- Alexander King., "II. Dünya Savaşı'nın Sonundan Bu Yana Bilim ve Teknoloji", [Federico Mayor; Augusto Forti (Ed.), *Bilim ve İktidar (Science and Power)*, Çeviren: Mehmet Küçük, TÜBİTAK Yayınları., ISBN 975-403-076-6., Beşinci Baskı, Haziran 1999., s.94-96]

larda, ortalama askeri bir aygıtın sivil piyasalardaki herhangi bir aygıttan yirmi kat daha fazla araştırma-yoğun olduğunu tahmin ediyordu.

Askeri Ar-Ge'yle uğraşan bilim adamı ve mühendis sayısı kesin olarak bilinmemektedir. SIPRI 1970'li yıllarda bu sayının yaklaşık 400.000 olduğunu tahmin ederken, daha sonraları yapılan tahminler bu sayıyı 500.000'e yükseltti. Bu rakamlar dünyanın araştırmacı bilim adamlarının yüzde 45'inin askeri işlerle uğraştığı ya da yalnızca fizikçiler ve mühendisler düşünlüdüğünde araştırmacıların yarısından fazlasının askeri alanlarda çalıştığı anlamına gelir. Nitekim araştırmacı kadrolar askeriye-endüstri karmasının korkunç bir bileşeni oluşturur ve dünyanın beyin gücünün yapıcı faaliyetlerden ziyade yıkıcı faaliyetlere devasa ölçülerde saptırılmış olduğunu gösterir.

2. Bilim yolu ile yeni bir dünya kurmak" olarak tanımlanabilecek olan Modernite, Aydınlanma'nın insnai sâdece ve yalnız insnai merkeze alan doktrininin te'siri ile bir köle mesâbesinde gördüğü dünyaya karşı saygısızca davranmaya, onu salt bir sömürü ve tüketim emtiası gibi telâkkî ederek "tüketmeye" başladı ve bunun sonucu da günümüzde kapımızın önünde duran ekolojik yıkımlar oldu. Artık, bu yıkımın asıl sorumlusu olan Batı'nın haysiyetli entellektüelleri, tabiat karşısındaki bu gaddar tutumun radikal bir değişikliğe uğramasının şart olduğunu, aksi hâlde, daha fazla istismara tahammülü kalmamaya yüztutan tabiatın intikamının insan üzerinde ölümcül sınırlara kadar varabilecek, belki kendisinin mâruz kaldığından daha da vahîm ve muhtemelen durdurulamaz da olacak olan büyük tahribatlara yol açacağını îkaz ve ihtar etmektedirler. Ancak, aynı kültürel geleneğin etkisi altındaki bu zihniyetin sağlıklı bir çözüm yolu bulması zor görünmektedir. "Hakimiyet ve sahiplenme, işte bilim ve teknik çağının şafağında, batıl aklımız evrenin fethine soyunurken, Descartes tarafından ortaya atılmış başat sözcük. Evrene egemen oluyor ve onu kendimize maledi-

yoruz: sınırlı girişimle yansız denilen bilimin, bu bakımdan farklılaştırılmayan, gizli ve ortak felsefesi. Kartezyen hakimiyet bilimin nesnel şiddetini iyi uyarlanmış bir strateji içinde yükseltiyor. Nesnelere aramızdaki temel ilişkimiz de savaşta ve mülkiyette özelleniyor" ifadeleriyle, insanın tabiata savaş açtığını, ama şimdi bu savaşı bitirerek onunla bir mukavele yapılması zamanının geldiğini söyleyen Michel Serres,¹⁸ bunun adına "Doğayla Sözleşme" diyor; tıpkı "Le Contrat Social" gibi bir "Le Contrat Naturel". Tabiatın tahribine karşı bu duruşun bir "post-modern duyarlılık" olduğunu söyleyen Alain Tourain, bu hassasiyetten yola çıkan Çevrecilik hareketinin de bir başka aşırılığa, ifrattan tefrite yöneldiğini belirtiyor. "...postmodernistler, bizim için tirmanacak yer kalmadığını, başka basamaklar bulunmadığını söylüyorlar. 'Zirvedeyiz' diyorlar, 'artık dönüp geçmişe bakalım'. Post modernizm, insan tarafından gerçekleştirilen bir geleceğe inançsızlığı dışa vuruyor." şeklinde bir tesbitte bulunan Touraine, Çevreci Hareket'in bu tefritinin başarılar dünyasından akıl dışılığına doğru çekilme olduğunu, tabiatın egemen olunacak bir nesne değil, içinde yerimizi bulmamız gereken bir "çevre sistemi" olduğunu söylerken doğru bir fikre ulaşan bu hareketin bu defa Hristiyanlık öncesi çoktanrılı doğalcılığa geri dönmeyi teklif ettiğini ve bunun da bir aşırılıktan bir başkasına – yâni ifrattan tefrite - sapma olduğunu belirtiyor ve Aydınlanma'dan gelen insan gururu ve egemenlik – fikrimce bu iki kelime sırasıyla 'kibir' ve 'tahakküm' olmalıydı, D.H. - ruhunu bırakmak gerektiğini; ama öznellik adını verdiği "insanın kendi eylemlerini tayin etme yeteneği"nin de tabiatın zorbalığına terk edilmemesi gerektiğini söyledikten sonra, ana fikrini şöyle açıklıyor:¹⁹

18- Michel Serres., *Doğayla Sözleşme.*, Çeviren: Turhan Ilgaz., ISBN 975-363-091-3., Yapı Kredi Yayınları., İstanbul, Kasım 1994 (Orijinal Metin: *Le Contrat Naturel.*, Éditions François Bourin., 1990)., s.45-46

19- Alain Touraine., "Biyoteknolojiden Ekolojiye:

Doğanın doğal koşullarını konuşacak-sak, insanın insansı koşullarını da konuş-mak zorundayız. Modern, daha doğrusu neo-modern olduğum için, panteistik bir do-ğalaşma ve kültürümüzün saf çevreci yapı-landırılması bana çok itici geliyor. Neo-modern doğalcılık, insanın kültürü yaratma gü-cünü, bilinçli girişimlerle kendini ve doğayı değiştirme gücünü yadsımaz. Neo-modern doğalcılık, insanın yalnızca kendisine küçük bir pay bulmak zorunda olduğu bir doğal düzeni değil, insanın çevresi ile kendi kültü-rel girişimi arasında bir denge kur maya ça-lıştığı bir düzeni hedefler.

İlerleme tanrısını yadsıyan neo-modern-liğin, ulaşmaya çalışması gereken hedef, modern Batı'nın özünü, yani reformlar sürecin-de ortaya çıkmış olan akılcılık, bilim ve öz-nelciliği koruyabilmektir. Bu neo-modern çağda "akıl", insan haklarıyla; teknolojik ve bilimsel güç ise çevre haklarıyla dengelen-mek zorundadır.

Bu satırların müellifinin bu konudaki te-zi ezcümle şöyledir:²⁰

- 1: İnsan'ın fitratında ilerleme, terakkî ve te-kâmül vardır; bu, durdurulamaz.
- 2: Modernite, yâni el'an geçerli tek modernite olan Batı Modernitesi de, bütün hatâ ve kusurlarına rağmen, bu fitratın bir tezâhürüdür, o da durdurulamaz.
- 3: Ancak, ıslah edilebilir ve aşılabilir; ve her modernite gibi, ancak, daha üst seviyede bir başka modernite ile aşılabilir.
- 4: İşbu modernite de ıslah edilmeli ve aşıl-malıdır; mes'elenin kökten halli buradadır.

Bir Dünya Tablosu", *NPQ Türkiye*, ISSN 1300-3909., Cilt: 6, sayı: 4, Yıl: 2004., Dergi dosya başlığı: Doğayla Barışacak Mıyız, Savaşacak Mıyız?, s.38

- 20- Durmuş Hocaoğlu., "Yirmibirinci Yüzyıl Fel-sefesini İçin Temel Bir Problem Alanı: İnsan ve Tabiat", 21. Yüzyılda Türkiye'de Sosyal Bilimler ve Toplum Sorunları Sempozyumu, *Bildiriler Kitabı*, s.115 v.dv.: "Modernite'nin Islahı, Tabiat İle Âdil Sözleşme ve Ebedî Tabiat Barışı"

5: Bu bir zarûrettir, çünkü Batı Modernitesi bütün imkânlarını sınırlarına kadar zorla-mış ve tüketme limitine varmıştır.

6: Bu cümleden olmak üzere, çözümün ilk safhası, insanın, önce, en kapsamlı kon-tekstte varlık âlemindeki ve bilâhare daha dar kontekstte de Fizikî Dünya'daki, Koz-mos'taki yerini, ve, haklarını olduğu ka-dar vazîfelerini de sağlıklı bir şekilde tes-bit ve tâyin etmesi ve bilâhare, bu fizikî âlemin – Res Extensa – kendi eseri değil, kendisine "verilen" bir alan olduğunu id-rak ederek, Tabiat ile sâdece bir "sözleş-me" aktederek bir "barış" değil, her iki ta-rafın da tatmîn olacağı ve "tahakküm"ün değil âdil bir hâkimiyet'in esas alındığı bir âdil sözleşme ve bir ebedî barış akdet-mesi ve sözüne sadâkat, ahbine vefâ gös-termesi kaçınılmaz olmaktadır.

7. Ancak, git-gide kronikleşme eğilimi göste-ren bu meselenin sağlıklı hal tarzı bizzat onun yaratıcısı olan Batı Modernitesi'nin kendi paradigmaları çerçevesinde aşılabi-lecek gibi görünmüyor; modernitenin im-kânları bu alanda da tükenmiş bulunmak-tadır. Nitekim; tabiat ile bir mukaveleye dayanan bir barış aktedilmesi gerektiğini söyleyen Serres'in bu fikre korkudan mı yoksa içten gelen ahlâkî bir duruştan mı kaynaklandığı belirsiz olduğu gibi, bahse konu bu barışı bir "ebedî barış"a dönüştü-recek temel mantaliteyi de tam sağlıklı ad-detmek mümkün görünmemektedir; vâ-kia O, aynı eserinde, "Yola çıktığın yeri asla unutma, ama onu bırak ve evrenselle buluş"²¹ derken karanlıkta bir umut kıvılcımı çakı-yor; ancak, hepsi bu kadar: Önünde dur-duğu kapıyı farkedebilecek bir bir basîret ve açıp da içeri girebilecek bir irâde göste-remiyor: Ne demek ki "yola çıktığımız yer?"

8. İşte müstakbel modernitenin kapısını aç-

21- Michel Serres., *a.e.*, s.64, pr. 1/3

cak sualin cevabı da burada: Yola çıktığı-
mız yer, tekrar geri döneceğimiz yerdir;
yâni Biz "bu-dünya"ya âit değiliz; ana-va-
tanımız başka bir yer, oradan geldik, bize
verilen bu varlık alanında muayyen bir
müddet misâfereten bulunacak, tasarrufta
bulunacak ve sonra bütün âmâl ve ef'ali-
mizden hesap vereceğiz. Bu bilinç, tabiata
gerçekten, içselleştirilmiş, tabiata tabiata
tabiat olduğu için, onu bize 'veren' dolay-
ısıyla duyulan hakikî bir sevgi ve saygıyı
ve bu şekilde teessüs edilecek karşılıklı
hakkaniyete dayalı ebedî barışı getirecek-
tir.

Modernite ve Tahakküm

II

Modernite ve İnsan Üzerinde Tahakküm

Modernite'nin bilimi "saf bilim" olmak-
tan çıkararak bir "vâsita bilim"e ve oradan
da bir tahakküm vâsitasına dönüştürmesin
ikinci yıkım getiren netîcesi de insan dünya-
sı üzerinde olmuştur ki bu da Küresel Batılı-
laşma / Batılılaştırılma ve Kolonyalizm ola-
rak tezâhür etmiştir.

Küresel Batılılaşma, XIX. Yüzyıl'dan îti-
baren, artık iyice belirgin bir tarzda Batı
(West) ve Diğerleri (Rest) şeklinde ikiye tak-
sim olmaya başladığı açığa çıkan Arz'da, Ba-
tı-dışı dünyanın, Batı tarafından kurulan bu
"yeni-dünya"ya alternatif olabilecek bir baş-
ka yeni-dünya inşâ edememelerinin bir so-
nucu olarak, Batı'nın kültür ve medeniyeti
karşısında zaafa düşmeleriyle, şu veya bu
şekilde, Batı kültür ve medeniyetine adapte
olma ve/ya eklemleme çabalarının tümüne
birden verilen ad olarak ve Küresel Batılılaş-
tırılma ise, savunma sistemleri Batı tarafın-
dan fizikî olarak çökertilen Batı-dışı dünya-
nın sert veya yumuşak da olsa özünde baskı
bulunan metodlarla kültür ve medeniyetle-
rinin tahrip edilerek ve hemen ekseriyetle de

Batı'nın kötü ve yüzeysel bir taklîdi ve kop-
yasına dönüştürülmesiyle vuku' bulmuştur.
Osmanlı başta olmak üzere o zamandan be-
ri hemen bütün İslâm dünyasının yaşadığı
ve yaşamakta olduğu bu kültürel ve medenî
değişim ve dönüşüm birinci gruba, Amerika
ve Avrupa'nun anakronik topluluklarınınki
ise ikinci gruba dâhildir.

Batı'nın yükselişinin ve küresel çapta tek
yanlı hâkimiyet te'sis etmesinin mâcerâsını
bir de, bu yükselişi "Batı Olayı" olarak târif
eden Cemil Meriç'ten dinleyelim :²²

"XIX. yüzyılda Avrupa erişilmez bir üs-
tünlük kazandı, hem de birdenbire... Ve dün-
ya üzerinde hemen hemen mutlak hâkimiyet
kurdu. Cihan'ın en uzak bölgelerine âid de
olsa, her mühim mesele, Avrupa hariciyeleri
arasındaki tartışmalarla karara bağlanıyor-
du. İtibara şâyân olan, yalnız "düvel-i muaz-
zama"nın menfaatleri idi. Bir kelime ile,
dünyanın mukadderatı æ hem topyekûn
hem de ufak ayrıntılarıyla æ Avrupanın sa-
vaş meydanlarında çözümleniyordu. "Avru-
pa Konseri" denilen beş veya altı Avrupa
devleti öyiesine güçlü idi ki, terazinin bir ke-
fesine onlar konsa, öbür kefeye de dünyanın
geri kalan ülkeleri yığılsa, ikinci kefe tüy ka-
dar hafif kalırdı.

".../ Batı olayı, üçyüzyıl kuluçka hayatı
yaşadıktan sonra, XIX. asırda patlayıverdi.
Bu olayın temelinde rasyonalizm ve ilim
vardı: XVII. asırda kekeleyen, XVIII'de ko-
nuşmaya başlayan, XIX'da haykırın ilim.
Ama kimseyi şaşırtmadı bu ihtişamlı tulû,
bekleniyordu sanki. Yine de izaha çalışan ay-
dınlar çıktı; kimi ırkların üstünlüğü dedi, ki-
mi Yunan ve Latin medeniyetlerinin uzantı-
sı, Hristiyanlığın etkisi, diyenler de oldu, ka-
vimlerin ilerleme kabiliyeti, diyenler de.
Hiçbiri tatminkâr değildi bu izahların. Baş-
kalarına göre, bütün muvazeneleri altüst
eden bu zuhur, Avrupanın uyanışı olarak de-
ğil, dünyanın diğer kısımlarının æ bilhassa
Avrupa dışındaki en büyük imparatorlukları
kurmuş olan Asyanın æ inhitatı olarak vasıf-
landırılmıyordu. Fernand Grenard, "Asya'nın
Çöküşü" adlı kitabında, şa'şaalrı XVIII.
asırda hâlâ devam eden büyük Asya İmpara-

22- Cemil Meriç., *Bir Facianın Hikayesi.*, Umran
Yayınları., İstanbul, Haziran 1981, s.71

torluklarından söz eder: Mançular Çin'i, Safevîler İran'ı, Büyük Moğolun Hind'i, Osmanlı Türkiyesi... Bir zamanlar dünyaya dehşet saçan ve düne kadar güçlü olan bu ülkeler nasıl oldu da birdenbire siliniverdi diye şaşar. Bu çöküşü iç sebeplerle izaha çalışır. Bizce yanlış. Asyanın çöküşü diye bir mesele yok. Avrupanın uyanışı diye bir harika var: Batı olayı, Güneş ufukta belirince yıldızlar söndü, o kadar. Asya imparatorluklarının izmihlali yönetici sınıfların ve hânedantların yozlaşması gibi sebeplere bağlanamaz. Batı olayı birdenbire ortaya çıkmasa, Asya devletleri daha asırlarca siyasî hayatlarını sürdürür; Asya, inhitatının farkına bile varmazdı.

"Filhakika, Avrupa'nın yayılması korkunç oldu: bütün Afrika'yı, Okyanusya'yı, Güney Asya'nın tümünü ele geçirdi Avrupa. Haritaya bir göz atın, Fransanın, İngiltere'nin, Hollanda'nın, Belçika'nın, Almanya'nın sömürgeleştirdiği uçsuz bucaksız topraklar görürsünüz."

* * *

Ancak, mutlaka dikkat çekilmesi şart olan önemli bir husus, Küresel Batılılaşma / Batılılaştırma'nın, günümüze gelinceye kadar hiçbir kültür ve medeniyetin elde edemediği en kapsamlı bir başarı olduğudur ki, bunun da en temel sebebinin, batılılaşan / batılılaştırılanların, yukarıda da bahsetmiş olduğumuz gibi, Batı'nın tarihin belirli bir döneminde gerçekleştirdiği ve kendilerinin ıskalamış olduğu, bütün tarihin seyrini tâyin eden bu büyük bilim devriminin, bütün dünyayı *tekilleştirecek* bir nitelik kazanmış olmasıdır. Nitekim, yukarıda da kısaca açıklamaya çalıştığımız gibi, Modernite, bilim yoluyla bir yeni-dünya yaratılmasıdır; bu cümleden olmak üzere, *bilimin ete kemiğe bürünerek İdealar Âlemi'nden (Âlem-i Emsâl) Nesnelere Âlemi'ne (Âlem-i Şuhud), müşahhaslar dünyasına inmesi ve dünyayı ele geçirmesi* demek olan teknoloji dünyayı küçültmüş ve bir ve tek bir dünya, bir "tekil dünya" ortaya çıkarmıştır ki bu da, modernite-öncesinin karakteristik niteliği olan "ayrık ve çoğul dünyalar" döneminin kapanması sonucunu doğur-

muştur.²³ Böyle bir dünyada, bir öncekinin aksine, hiçbir kültür ve medeniyet, kendi

23- ".../Sanayi İnkılabının bütün dünyayı sarıcı ve sarsıcı, tarihte misli görülmemiş hareketinden önceki dünya tekil değil çoğul bir dünyadır. Bir tek dünya yerine birden ziyade dünyalar vardır. Şark ayrı bir dünyadır, Garp ayrı bir dünya. Ne var ki Şark da homojen olmanın çok ötesinde: Çin, Japon, Hindi Çinî ve Hind Şarkıyla İslâm Şarkı çok farklı dünyalardır. O da yetmez: Hind kendi içinde bir bütünsellik arz etmediği gibi Şark-İslâm da parça parçadır. Hatta dahası: Türk dünyası, Arap dünyası ve de topyekûn İslâm dünyası zaman zaman son derecede farklı olabilen dünyalardır. Garp bundan farklı değil, o da kendi içinde bölük bölük. Ya diğerleri? Amerika öylesine ayrı, ap-ayrı bir dünya ki "keşfediliyor"; bir gezegen gibi. Gerçi bundan hareketle, bütün dünyanın birbirinden kelimenin halis anlamıyla tecrid edilmiş olduğunu söylemek istiyor değilim. Filhakika ülkeler, toplumlar, kültürler arasında az veya çok bir takım münasebetler vardı. Kervanlar gidip geliyor, gemiler işliyor, mallar alınıp veriliyor, ordular karşılaşıyor, kitaplar tercüme ediliyordu. Hatta meselâ İslâm dünyasının ilim dilinin Arapça, Hristiyan dünyasınınkinin Latince olması da önemli bir birleştirici rol üstleniyordu. Bunun yanında Roma, İskender, Emevî, Selçuklu, Cengiz, Timurlu, Osmanlı gibi büyük imparatorluklar bir imparatorluk kültürü oluşturmaya çalışıyorlar, tebaalarının ortaklaşa bazı değerlere sahip olmasını sağlıyorlar veya buna gayret ediyorlardı. Ancak bütün bunlar dünyanın plüral yapısını değiştirmiyordu. Hatta insanlar, bizzat insanlar "değişme" karşısında olumlu bir tavır takınmıyorlardı. Bu, hiç bir değişme olmadığı demek değildir-zaten böylesi bir iddia hamakattır. Fakat değişmelerin hem kalitatif şiddeti ve hem kantitatif yaygınlığı o kadar az o kadar yavaş idi ki adeta toplumun mevcut halinin ezelf olduğu sanılabılırdi. Nitekim bir nesil ömründe (ki bu ortalama 35-40 yıldır) önemli ölçekte değişme görmek hemen hemen imkânsızdı. Meselâ Anadolu'nun içinde dahi, asırlar boyunca, ahalinin kılık-kıyafeti, müziği, yemeği, şivesi bilimum ev kültürü, evlenme, düğün, nişan, nikâh, cenaze törenleri vb. bölgeden bölgeye, hatta şehirden şehire, hatta ve hatta köyden

ferdiyetçiliğini ve zâtına mahsusluğunu koruyamazdı ve koruyamadı da nitekim. Bu durumda, batı-dışı dünyanın yapması gereken, ya kendi modernitesini / modernitelerini inşâ etmek veya tek modernite olarak sahnedeyerini alan Batı Modernitesi ile kabul edilebilir bir sentez yapmak olduğu hâlde her ikisinin de başarısızlığa uğraması, bütün dünyanın, isteyerek ya da istemeyerek, Batı Modernitesi'ne teslim olması sonucunu hâsıl etmiştir. İşte çok kısaca anlatmaya çalıştığımız ve benim daha önce "Tekelleşme ve Tekilleşme" olarak isimlendirdiğim, şimdi ise literatürde git-gide yaygınlaşarak kabul gören adıyla "Küreselleşme", yâni Küresel Batılılaşma, özü itibariyle, bundan ibârettir: Bütün Arz'ın, Batı'nın bilim yoluyla kurmuş olduğu bu Yeni-Dünya'da, Batı'nın kendi tarihî değerlerinin üzerine inşâ ettiği ve tekel kurduğu modern değerleri çerçevesinde tekilleşmesi .

Bu noktada, yine kendimden bir iktibasta bulunmama müsâmaha gösterilmesini ricâ edeceğim :²⁴

.... tarihî süreç içinde **Garp Düzeninin Dünya düzeni halini alışı** şu safahattan geçmiştir:

1. Önce felsefî ve ilmî uyanış: Skolastik düşünce yerine Rasyonel ve Empirik düşüncenin yükselişi, bir yandan eşyanın hakikatını arama gibi soyut bir entellektüel cehdin yanında, bir yandan da gözlerin, içinde yaşa-

köye farklı (az ya da çok farklı) olarak yaşayabilmiştir."

"Sanayi İnkılabı ile birlikte bu çoğul yapının yavaş yavaş çözülmeye başladığını, sonra da gitgide ivmelenererek bugünlere kadar gelen bir tekilleşmeye dönüştüğünü görmekteyiz. Esasen, ileride de tekrar temas edileceği üzere, tekilleşme sürecinin başlangıcı Garp dünyasıdır."

[Durmuş Hocaoğlu., "Çağdaşlık, Çağdaşlaşmak ve Modernleşmek", *Yeni Toplum.*, Sayı:1., mayıs-Haziran 1992., İstanbul., s.74

24- Durmuş Hocaoğlu., "Çağdaşlık, Çağdaşlaşmak ve Modernleşmek", *Yeni Toplum.*, Sayı:1., mayıs-Haziran 1992., İstanbul., s.78

nan fizikî gerçekler dünyasına çevrişi ve bu dünyanın **değiştirilebilir, hâkim olunabilir bir dünya** olduğunun kabulü,

2. İlmin mahz ilim olarak kalmayıp sanayi ve teknoloji kılığında ete-kemiğe bürünüp cisimleşerek yeryüzüne inişi, dünyayı fizikî olarak avuçlarının içine alışı; elde edilen maddî güç ile maddî dünyada karşı konulmaz bir üstünlük elde edilmesi,
3. Böylece, daha önceleri hiç bir yerde bir model bulunmayan yeni bir dünya düzeninin kuruluşu; bu düzen çerçevesinde en yüksek potansiyele sahip olunması,
4. Çağın tek baskın hâkim gücü olunması dolayısıyla çağın toplumsal yapısının belirlenmesi ve üstün potansiyel sahibi olmak hasebiyle kendi düzeninin ayrılmaz parçaları olan kültür değerlerinin de yayılıp yaygınlaştırılması.

Garp daha önce parça parça durumdaki dünyayı kendi düzeni çerçevesinde birleştirmeye başlamıştır ki işte, "Tekilleşme" budur. Ne var ki, bu tekilleşme, ağırlıklı olarak Garp âleminin önderliğinde olması hasebiyle garplı değerlerin de yayılıp yaygınlaşmasını intac ettiğinden bu anlamda bir de Garp Tekeli teessüs etmiştir ki GqGaGAGgg bu da "Tekelleşme"den başka bir şey olmasa gerektir.

Kolonyalizm ve Oryantalizm

Şimdi de, Batı'nın elde etmiş olduğu bu üstünlüğün devşirdiği sonuçların başka bir vechesi olan ve Kolonyalizm, ya da Türkçe'de daha yaygın olarak bilinen ve gerçekliği daha vâzihan açıklayan adıyla, Sömürgecilik mes'elesine bir nebze temas edelim..

En yalın tanımıyla *dünyanın bir bölgesinin – yâni Batı'nın - diğer bölgelerindeki – yâni Batı dışındaki - maddî ve mânevî zenginlikleri talanı ve kendi bölgesine transferi; "ötekiler" in hürriyet ve istiklâllerinin ihlâli ve/veya imhâsı, medeniyetlerinin ve kültürlerinin ezilmesi veya tahrip edilmesi; dünyanın bir yanda hep "kazananlar" ve diğer yanda da hep "kaybedenler" olmak üzere iki ana gruba taksim edilerek kutuplaştırılması* olarak özetlenebilecek olan Sömürgecilik bir yandan aynı çağlarda Batı'da iyiden iyi-

ye yükselen bir değere dönüşen ırkçılık ile de süperpoze olurken de aynı metoda dayanmaktaydı: Bilginin bir kudret kaynağı olduğunun bilinciyle, bir hâkimiyet nesnesine dönüştürülmek istenen herhangi bir şeyin, önce bir bilgi nesnesine dönüştürülmesi. Nafî şekliyle Batı'nın gözündeki – çoğunlukla da kendi gerçekliğinden soyutlanarak muhayyilede yeniden ve egzotik bir tarzda yaratılan - Doğu imajı anlamı taşıyan Oryantalizm'in akademik anlamı olan Doğu Araştırmaları'nın (Şarkiyatçılık),²⁵ sofistike siyâsî anlamı olan Doğu (Şark) Sömürgeciliği ile sıkı bağı da göstermektedir ki, bir *hâkimiyet nesnesine dönüştürülmek istenen herhangi bir şeyin öncelikle ve behemehâl bir bilgi nesnesine dönüştürülmesi gerektiğini* öngören felsefî prensip bir kere daha doğruluğunu bu vesileyle kanıtlamış olmaktadır. Mes'ele gayet basitçe şudur: Batı, nasıl ki dilini ve şifresini çözdüğü tabiata hükmetmeye muvaffak olmuşsa, aynı şekilde Doğu'ya hükmetmek için de onun dilini – burada "dil" kelimesini dar kontekstte "beşerî dil" anlamında değil en geniş anlamında kullandığımı vurgulamak isterim – ve şifresini çözmeye yönelmiştir; işte Oryantalizm budur: Önce Bilgi ve sonra Hükmetme.²⁶

Bu konuda, bütün dünyada paradigma oluşturan kült eseri "Oryantalizm"de Edward Said'in şu tesbitleri çok dikkate şâyanıdır:

Kesin konuşmak gerekirse, Oryantalizm ciddi bir tahsil sahasıdır. Hristiyan Batı'da, Oryantalizm'in (Şarkiyatçılığın) resmî varlığının, 1312'de, Viyana Kilise Konseyinin "Paris, Oxford, Bolonya, Avinyon ve Salamanka'da, Arapça, Yunanca, İbranice ve Süryanice hakkındaki bir dizi kürsü kurulmasına ilişkin kararı ile ortaya

çıkması olduğu kabul edilir. Oryantalizm, hakkındaki herhangi bir sözün, yalnızca meslekten Oryantalist olan kişiyi ve onun eserlerini değil, ayrıca Doğu adı verilen coğrafi kültürel, linguistik, ve etnik birim üzerine oturmuş bir tetkik sahası nosyonunu da ihata etmesi gerekir. Ve şüphe yoktur ki, tetkik sahası "ihdas olunan" bir şeydir. Zaman içinde bunlar insicam ve bütünlük kazanırlar. Çünkü âlimler kendilerini gözlerinin önündeki "mutabakata şayan" gibi duran o şeye değişik biçimlerde adarlar. Ama yine de söylemeye gerek yok sanırız: bir bilim sahası kendini ona en çok adanmış kişi (ki bunlar ekseriya bilim adamları, profesörler, uzmanlar, vb.dir.) tarafından iddia edildiği kadar basit bir biçimde tanıma gelmez. Ayrıca dilbilim, tarih yahut ilahiyat gibi en geleneksel bilgi sahalarında (disiplin) dahi bir bilgi sahası o denli toplu değişime uğrayabilir ki, konunun "her işe yarayan bir tanımı" hemen hemen olanaksızlaşır. Muhakkak bu bazı ilginç nedenlerle Oryantalizm için de varittir...

Artık gelinen bu durumun çıplak gerçekliğini daha net bir şekilde orta yere serebilmek için, "hâkimiyet" (sovereignty) kavramı yerine, kullanılması daha uygun düşecek olan terim "tahakküm" (hegemony) olacaktır; çünkü Modernite'nin "öteki" üzerine kurmuş olduğu üstünlük, bir tahakküm ideolojisi şeklini almıştır; tahakküm, yâni, "hikmet"ten kopmuş, zorbalığa dayalı bir hâkimiyet. İşte, bu tahakkümün adı "Kolonyalizm"dir; yâni "Sömürgecilik".

Sömürgeciliğin mühim bir kısmı sâdece zenginlik talanı olmaktan da öte, katliamlar ve soykırımlarla gerçekleştirilmiştir; bilhassa Amerika kıt'ası, o toprakların asıl yerli sâhiplerinin kanı ile sulanmıştır diyebiliriz. Bu hususta, tek ama anlamlı bir örnek olarak, 1542 yılında Güney ve Orta Amerika'daki Kızılderili soykırımını yerinde tetkik ederek bir rapor hazırlayan Bartolomé de Las Casas'ın anlattıklarına atıfta bulunmak dahi yeterli olacaktır: Sâdece elli yıldan daha kısa bir müddet zarfında, akla gelebilecek her türlü katliâm yoluyla ortadan kaldırılan tak-

25- Yücel Bulut., *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, Küre Yayınları., ISBN 975-6614-14-5., İst., Nisan 2004., s.3. v.d.v.

26- Edward Said., *Oryantalizm*., Türkçesi: Selahaddin Ayaz., Pınar Yay., İkinci Basım, İstanbul, Nisan 1989., s.85-86

rîben yirmi milyon Kızılderili!²⁷

Şimdi de, Kolonyalizm'e bizzat kolonyallerin kendilerini hangi gözle baktıklarını anlamaya yardımcı olması maksadıyla, Michel Beaud'yu tanık kürsüsüne çağırabiliriz :²⁸

... Cecil Rhôdes'un 1895'te söyledikleri ilginçtir:

Dün East End'deydim (Londra'nın işçi mahallesi) ve işsizlerin bir toplantısına katıldım. Orada çok hararetli, öfke dolu konuşmalara tanık oldum. "Ekmek; Ekmek" diye çığlıklar atılıyordu. Bütün bunları görüp eve döndükten sonra emperyalizmin ne kadar önemli olduğuna inancım bir kat daha arttı... Yüreğimi yaralayan düşünce, sosyal sorunun çözülmesiyle ilgiliydi: Birleşik Krallığın kırk milyon insanını kurtarmak, ülkeyi yıkıcı bir iç savaştan uzak tutmak, fazla nüfusumuza yerleşecek bir yer bulmak, fabrikalarımızın ürünleri ve madenlerimiz için pazarlar bulmak için biz sömürgeciler yeni topraklar fethetmek zorundayız. Her zaman tekrarladığım gibi, imparatorluk bir mide sorunudur. Eger iç savaşı engellemek istiyorsanız, emperyalist olmaktan başka seçeneğiniz yoktur.

.../Jules Ferry, "Somürge siyaseti sanayi siyasetinin kızdırır" diyordu. Enstitü üyesi ve Collège de France'da öğretim üyesi ve Économiste Français'nin müdürü olan P. Leroy-Beaulieu, 1891'de yayınlanan, Modern Toplumlarda Sömürgeleştirme Üzerine başlığını taşıyan eserinin başlığına John Stuart Mill'in şu cümlesini koymuştu: "Denilebilir ki, bugün dünya koşullarında somürgeler kurmak, yaşlı ve zengin bir ülkenin sermayesini harekete geçirecek en iyi iş'tir." Ve şöyle devam ediyordu:

Sömürgeleştirme bir halkın büyüyen gücü, kendini yeniden üretebilme kuvveti, bir alanda genişleyip çoğalması ve dünyanın büyük bir kısmında dilini, fikirlerini,

yasalarını egemen kılmasıdır. Sömürgeleştiren bir halk, kendi ihtişamının ve üstünlüğünün temellerini geleceğe taşır (...) Uygar devletlerin (sömürgeleştirmeyi) gerekli bir amaç olarak görmemesi mümkün değildir.

... ve Batı Modernitesi'nin Tahakkümü ve Günümüz

II. Dünya Harbi'nin bitiminden sonra Sömürgecilik Çağı'nın kapandığı resmen ilân edildi; ancak gerçek elbette hiç de öyle değildi; Sömürgecilik ortadan kalkmadı, sâdece isim değiştirdi: Colonialism / Colonialization (Sömürgecilik / Sömürgeleştirme) gitti, yerine Globalism / Globalization (Küreselcilik / Küreselleşme-Küreselleştirme) geldi; biraz da slogan değişti: Evvelce "üstün beyaz adamın medeniyetini götürmek" sloganı vardı, şimdi bunun yerini "insan hakları ve demokrasiyi götürmek, özgürleştirmek" geldi. Ondokuzuncu yüzyılın küresel egemenlerinin metodu daha kaba ve daha pervâsız idi kuşkusuz; ama en azından bir yandan da mertçe idi hiç olmazsa; çünkü açıkça söylüyordu ne yapmak istediğini ve bu da teşhisi kolaylaştırıyordu: Batılı'nın omuzlarında, "ötekileri"nin medenileştirmek gibi metafizik(leştirilmiş) bir görev vardı ve bu görev "üstün ırk" adına yürütülüyordu.²⁹

29- "Joseph Chamberlain 1895'te "Bu ırka inanıyorum..." diyordu, İngilizlerin zaferi için emperyalist bir nutuk atıyordu ve Fransız, ispanyol, vb. rakiplerini aşan bir halkı kutluyordu. "Daha alt" halklara İngiliz işbirliğinin ve bilgisinin üstünlüğünü taşıyordu. "Beyaz adamın omuzunda taşıdığı yük" dünyayı uygarlaştırmaktı ve İngilizler bunun yolunu gösteriyorlardı.

Bu inanç ve bu görev diğerlerinin aslında aşağı bir kültürün temsilcileri oldukları anlamına geliyordu. Ve beyaz ırkın "öncü gücü" olan İngilizlere düşen, mesafeyi koruyarak, diğerlerini eğitmek ve yetiştirmektir. Fransızlar da yerlileri çocuk yerine koyuyorlardı ve onları aşağı görüyorlardı, ancak cumhuriyetçi inançları en azından kalabalıklar önünde, yaptıklarıyla söyledikleri birbirini tutmasa

27- Bartolomé de Las Casas., *Kızılderili Katliamı.*, Çev.: Ömer Faruk Bırpınar., Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, Ocak 2005

28- Michel Beaud., *Kapitalizmin Tarihi.*, Çev. Fikret Başkaya., Dost Kitabevi Yay., Mart 2003, Ankara., s.179

Şimdi ise, benzer bir görev var, ama bu defa "barışı terörizme ve terörist saldırılara karşı korumak" adına yapılıyor.³⁰ Hepsi bu! ...ve bir de metod bir miktar değişti, biraz daha sofistikeleşti, ama çok da fazla değil. Çünkü icabında yine kan döküyor – Irak'ta ve Afganistan'da olduğu gibi.

* * *

Küreselleşme'nin efrâdını câmi', ağıyârını mâni', definitif bir târifi pek o kadar kolay değil; bir kere, sıkıntı verecek kadar çok ve ekseriyeti de henüz ham, oturmamış terimler var: "Yırtıcı küreselleşme" (predatory globalization) saldırgan küreselleşme" (aggressive globalization), "ekonomik küreselleşme", "kültürel küreselleşme", "siyâsî küreselleşme", "yek vücut küreselleşme" (corporate globalism) gibi doğrudan küreselleşmeye ilişkin kavramlar yanında, "exceptionalism", "exemptionalism" (istisnâîcilik) ve ayrıca, bir yan ürün olarak tedâvüle giren global ve local kelimelerinin birleşiminden oluşan "glokalleşme" (glocalization) ve meselâ Jacques Derrida'nın icad ettiği "küreselatinleşme" (glolatinization) gib kavramlar

da, farklı bir söylem tutturmalarına yol açıyordu.

Fransızları, İngilizleri ve diğer sömürgecileri birbirlerine yaklaştıran ve onlarda Avrupa'ya aidiyet bilincini yaratan şey, kendilerinin bilimin ve tekniğin ete bürünmüş hali olduklarına dair inançlarıydı. Egemenlikleri altına aldıkları toplumlar bu bilgiyle ilerleyeceklerdi.

Uygarlaşacaklardı."

[Marc Ferro., *Sömürgecilik Tarihi; Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Kadar*, 13.-20. Yüzyıl (*Histoire des Colonisateurs.*, Éditions du Seuil, 1994.), Çev.: Muna Cedden., İmge Kitabevi Yay., Ankara, 1992., s.50]

30- Bkz, meselâ: "The National Security Strategy of the United States of America, September 2002., The White House, Washington., URL: [http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf], Date of Retri.: 09.02.2003

ve dahabaşkalarında göz önüne alınca henüz bir karmaşa ile karşı-karşıya bulunduğumuzu söyleyebiliriz. İkinci olarak da, olgu oldukça yeni – daha doğrusu bu ad altında yeni; dolayısıyla, her yeni karşılaşılan olguda olduğu gibi, teori, vâkıanın gerisinde kalıyor.

Küreselleşme, tedâvülde bulunan bu ismi ve bu şekliyle oldukça yeni: İlk olarak II. Dünya Harbi sonrasında ortalarda görünmeye başlarken sonra hızla yaygınlık kazanmıştır. Meselâ, İngilizce literatürde 1940'da henüz bu konuda bir yayına rastlanmazken sayı 1950'de 82'ye, 1960'da Marshall McLuhan'ın "Understanding Media: The Extensions of Man" isimli kullanmış olduğu "Global Köy" (Global Village) teriminden sonra daha da popülerleşip artarak 303'e ve bilâhare 1970'de 1766'ya ve 1980'de ise 4496'ya yükselmekte³¹ ve fakat bu tarihten sonra ise, gerek kavram ve gerekse de yayınlar sürekli tırmanış göstermektedirler. Bu tanımlama güçlüğünün sebeplerinden birisinin de, Küreselleşme'nin fizikî varlık alanına âit nötr bir konu olmamasına bağlayabiliriz: Küreselleşme, insan dünyasına âittir ve bir kısım insan topluluğunun diğer bir kısım insan topluluğu, diğer bir ifadeyle, dünyanın bir bölümünün diğer bir bölümü veya bölümleri üzerine uyguladığı bir işlemdir ve bu da konunun nötr bir alan olmasını engellemektedir. Nitekim, bu noktai nazardan dikkatleri çeken önemli bir husus, bu târif karmaşıklığına rağmen yine de ortalama bir toparlamanın mümkün olmasının yanında, bu tanımlama teşebbüslerinin, ekseriyetle küreselleşme hakkındaki belirli bir duruşun referans alındığını göstermesidir. Yâni, bu ta-

31- Marc Humbert., "Globalisation and Glocalisation: Problems for Developing Countries and Policy (Supranational, National and Subnational) Implications., URL: [http://www.finep.gov.br/c&t_no_brasil/estudos/notas_tecnicas/gobalisation_and_glocalisation_8.pdf]. 22.11.2001

nımları yapanlar, felsefî, dinî, ideolojik, ahlâkî, siyâsî v.b. bakımlardan nerede ve nasıl durmakta iseler, ona göre bir idrâk ve takdir geliştirerek küreselleşme hakkında, yargı içeren, "iyi-kötü", "doğru-yanlış", "haklı-haksız" gibi düaliletelerden müteşekkîl aksi-yolojik netîcelere ve hükümlere ulaşmaktadırlar.

Ancak, bütün bu görünür karmaşaya karşılık, kestirmeden gidecek olursak, aslında vâkıamın hiç de bütünüyle yeni ve hiç de benzersiz ve modelsiz olmadığını ve bilinen ve resmen lâğvedildiği flân edilen Sömürgecilik'in adının artık Küreselleşme olduğunu söyleyebiliriz; fakat sâdece ve basitçe "Küreselleşme" değil, daha fazla olarak, "Saldırgan Küreselleşme".

Saldırgan küreselleşmenin sebebiyet verdiği küresel yıkımın ve küresel yağmanın en bâriz göstergelerinden birisi, dünyanın en zengin memleketleri ile en fakirlerinin arasındaki makas açıklığının, sözde demokrasi ve insan hakları ideallerinin riyâkâr bir çığlık gibi göklere yükseldiği bu çağda, ondokuzuncu asrın başına nisbetle azalmayıp daha da artarak bire yüz gibi bir farka ulaşmış olmasıdır. Bu ahlâk dışı soygunun ortada duran eserlerinin en başında geleni de, bir yanını tokluktan çatlayanların ve diğer yanını da açlıktan ölenlerin oluşturduğu, bir yanı cennet ve diğer yanı cehennem olan dengesiz bir dünya olmuştur. Bu dünyayı zihnimizde daha iyi canlandırabilmeye katkı maksadıyla arzedeceğim bu sayfadaki meşhur ve mârûf fotoğraf karesini, onu ilk defa neşrettiğim bir yazımdaki³² cümlelerle takdîm etmek istiyorum:

32- Durmuş Hocaoglu., "Vicdanlardan İnsanlığı Silen Bir Eğitim, İnsan'ı Gerçekten Terbiye Ediyor mu?..", *Eğitimbilim.*, Yıl: 6, Sayı: 63, Aralık 2003., İstanbul., s.26-27

Çok büyük bir şöhrete sâhip bu fotoğraf 1994'de Sudan'daki kıtlık sırasında Kevin Carter tarafından çekilmiş ve ona Pulitzer Ödülü kazandırmıştır. Fotoğraf, 1 kilometre ötedeki Birleşmiş Milletler yemek kampına sürünerek gitmeye çalışırken adım-adım bir akbaba tarafından izlenen minicik bir siyâhî sabiyi göstermektedir. Hâdiseyi tam bir insanlık trajedisine dönüştüren husus, Carter'ın, fotoğrafı çektikten sonra çocukla hiç ilgilenmeden hâdisi mahallini terkederek stüdyosuna koşmuş olmasıdır. Ancak, bu kadar onun dahi taş kalbini delmiş olacak ki, kısa bir müddet sonra girdiği depresyondan kurtulamayarak intihar etmiştir. Çocuğun âkıbeti mi? Onu hiç kimse bilmiyor; ya da herkes biliyor.

İşte Bütün Mes'ele: Anlamak veya Anlamamak!

Saldırgan Küreselleşme, Marx ve Engels'in 1848'deki Manifestolarında "Avrupa'da hüküm süren dehşet" diye târif ettikleri³³ ve fakat bilâhare bütün dünya üzerinde gezinmeye başlayan ve II. Büyük Harbin bitiminden sonraki yaklaşık yarım yüzyıl boyunca ise dünyanın üzerine kâbus gibi çöken Evrensel Komünizm ve onun hâmisi Sovyetler Birliği'nin, bütün görünür gücüne ve ihtişamına rağmen, 1980'li yıllardan îtibâ-

33- Karl Marx, *Friedrich Engels.*, Manifesto., Çeviren: Mümtaz Yavuz., Evren Yayınları., Bilim Dizi: 2., İstanbul, Şubat 1976., s.35

ren durdurulamaz bir şekilde çökme trendine girmesi ve en nihâyetinde 1989'daki aleni çatırdamaların akabinde 1991'de suratının üstüne yere çakılıp fevt olması netfesinde, rakiplerinin baskılarından ve bu baskılar ile oluşan dengelerden âzâde kalan ve tabiatı gereği ancak sömürü ile beslenen Kapitalizmin ve onun kolonyallerinin, Kürre-i Arz üzerinde tâkip etmeye başladıkları yeni küresel yayılma politikalarının adı olarak tanımlanabilir. Bu, apaçık bir kolonyalizmdir ve apaçık bir saldırganlıktır, zîra, kısaca söylendikte, hedef, gerekli hâllerde silahın zoruna da başvurarak yeni ve eskisinden daha derin, daha etkin bir dünya talanıdır.

İşte bu noktada, aynı zamanda bu yayılma dalgasının hedeflerinden birisinin de, uzun asırlar boyunca tâkatten düşe-düşe en sonunda da imparatorluğunun dağılmasına rağmen, "3. Dünyanın Batılılaştırılması"nın müellifinin de belirtmiş olduğu gibi, hiçbir vakit sömürgeleştirelemeyen³⁴ Türkiye olduğunun bilinciyle, asırlardan beri tam ve tatminkâr bir cevabının verilemediği şu soruyu yeniden ele almanın zamandır: Batı'nın bu meydan okumasına karşı ne yapılabilir ve ne yapmalı?

Bu suale bugüne dek, aslında basit bir cevabı olmasına rağmen, tutarlı ve uygulanabilen bir cevap verilemedi. Verilemedi, çünkü, cevabı arayanlar, gücünün kaynağını ve sınırlarını bilmedikleri bir dünya ile boğuştuklarını anlayamamışlardı ve bugün dahi hâlâ işbu anlayamazlık devam etmektedir.

Mükerreren: Soru da bellidir, cevap da: Yeni Kolonyalizm, 1989'da kaleme aldığı kışkırtıcı makalesinde Augustinus'tan Hegel'e, Marx'a dek diri tutulan "Tarihin Sonu" kavramını Kapitalizm formatında ihyâ eden Fu-

34- Paul Harrison., 3. Dünyanın Batılılaştırılması (Inside The Third World., Penguin Books, 1987, sekizinci baskı), Türkçesi: Cevdet Cerit., Pmar Yayınları., İstanbul, Kasım 1990., s.43

kuyama'nın tehditkâr bir ifadeyle dile getirdiği gibi, "oyun"un kurallarını iyi oynayan milletleri tarihin sonuna kadar ulaştırmak, diğerlerini ise tarihin bataklığına gömmek.³⁵ Bu noktada işbu "tarihin bataklığına gömme" ameliyesinin nasıl olabileceğini ise Huntington göstermektedir: Batı'ya meydan okuyabilme potansiyeline sâhip olan tek Batı-dışı dünya olan İslâm dünyasını, güçsüz zamanında bir erken çatışmaya zorlayarak dizçöktürmek!³⁶

Soru ve "sorun" belli olduğuna göre, şu hâlde cevap da belli olmalı: Bilgi kudrettir ve aksi ise "karanlığı (bilinmeyi) taşlamak" – yâni "racmen bi'l-ğayb".³⁷

Şu hâlde, Yeni Kolonyalizm çağında dünyanın beri tarafında yer alan herkesin ve hassaten Türklerin, bu temel prensibi iyice idrâk ederek, karşılarındaki saldırgan kolonizatör dünyanın gücünün mâhiyetini, kaynaklarını ve sınırlarını noksanz kavraması, doğru çözüme giden yolu keşfetmesi demek olacaktır. Bu, bir anlamda Oryantalizm'in zıddı, bir tür Oksidantalizm olacaktır. Edward Said'in, yukarıdaki sayfalarda alıntıladığımız cümlelerinin hemen akabinde, "Ko-

35- Fukuyama'nın bu makalesinde kullanmış olduğu gaddar terim "tarihî olmak"tır ["The End of History?.", *The National Interest*, Summer 1989, V, p.18]. Fakat, bir gazete yazımında da dikakt çekmeye çalıştığım gibi, makalenin Türkçe mütercimi, muhtemelen kasten, bu terimi daha da ağırlaştırarak "tarihe gömülme" şeklinde çevirmiştir ki bence daha yerinde olsa gerekir [Tarihin Sonu mu?., Türkçesi: Yusuf Kaplan., Rey Yay., "Tarihin Sonu mu?" başlıklı editoryal içinde., Kayseri, tarihsiz (1992?), s.51]; ancak ben biraz daha ağırlaştırarak "tarihin bataklığına gömülme" şekline dönüştürmenin daha da münâsip olduğu fikrindeyim.

36- Samuel P. Huntington., "Clash of Civilizations?.", *Foreign Affairs.*, Summer 1993., pp.22-49., Türkçesi: Mustafa Çalık., "Medeniyetler Çatışması mı?.", *Türkiye Günü.*, Sayı: 23., Yaz 1993., s.33-46

37- Kur'ân., Kehf: XVIII/22

nu Oryantalizm olduğu zaman bilimsel ihtisaslaşmadan coğrafi bir "saha" olarak bahsetmek, hayli şaşırıcıdır çünkü kimsenin aklına buna simetrik (adı Oksidantalizm, Garbiyat) olan bir tetkik sahası gelmeyeceği bellidir"³⁸ ifadesiyle dile getirdiği imkânsızlığı aşmak ve, günümüzün en büyük meydan okuyan kolonizatör gücü, bir bakıma "Birinci. Fukuyama" diyebileceğimiz O'Sullivan'ın, Hegel kopyası bir tavırla, ülkesinin ve milletinin kaderinin dünyaya hükmetmek olduğunu ileri sürdüğü makalesinden beri³⁹ bu fikri bir kutsal idea, ve, Strobe Talbot'un "Önümüzdeki yüzyılda bilinen şekliyle milletler tedâvülden kalkacak ve bütün devletler bir tek, küresel bir otoriteyi idrâk edeceklerdir. Millî hâkimiyet artık bundan böyle büyük bir fikir olmaktan çıkacaktır" ifadesiyle⁴⁰ formüle edildiğini söyleyebileceğimiz bir "Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi" gibi yücelten Amerika başta olmak üzere, bütün dünyayı iyi okumak, künhüne vâkıf olarak anlamak!

Ama hassaten Amerika! Çünkü, her çağın bir oyun kurucu, meydan okuyucu gücü vardır ve bu güç ise günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nden başkası değildir.

38- Edward Said., *Oryantalizm.*, s.86-87

39- John L. O'Sullivan "The Great Nation of Futurity"., *The United States Democratic Review*, Volume 6, Issue 23, pp. 426-430.

40- *Time*, 20 Temmuz 1992

Amerika da her büyük güç gibi yayılma eğilimindedir; her büyük güç gibi! Çünkü nasıl ki her insanda durmak bilmez bir kudret arzusu var ise,⁴¹ Güç'te de durmak bilmez bir yayılma istidâdı vardır ve bu sebeple, hiçbir güç, kendi kendisine sınır koyamayacağı ve ancak kendi dışından sınırlandırılabilmesi için, Güç'ün yayılması tabiatı muktezâsındandır ve yükselen ve yayılan her güç de harita değiştirir. İşte şimdi içinde bulunduğumuz devir, "demokratik ideallerin gerçekleştirilmesi"ni kendisine tevdi edilmiş "metafizik bir görev" gibi algılayan Amerikan gücünün, bütün bütüne rakipsiz kaldığı bir dünyada, yeni bir yayılma ve harita değiştirme stratejisi geliştirmeye başladığı bir devirdir.⁴²

* * *

Şu hâlde bir kere daha: Bilgi kudrettir ve dahi, kişiler gibi toplumlar da bilmedikleri karşısında peşinen mağlûpturlar. Ve dahi bilinmelidir ki, tarih yere düşenlerin cesetlerine basarak ilerler. □

41- Thomas Hobbes., *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti.*, Çev.: Semih Lim., Yapı Kredi Yay., 2nci Baskı, İst., Kasım 1995, Bölüm: 11 (s.76)

42- Bkz., meselâ: Paul Kennedy., "The Pivot of History; The US Needs to Blend Democratic Ideals With Geopolitical Wisdom"., *The Guardian*, June 19, 2004., Türkçe Çeviri: *Radikal*, 25.06.2004, Cuma, s.8